

У 1923 р. в Батурині було відкрито сільбудинок та літній театр [1, с. 487]. У новоствореному Батуринському партійному сільбудинку імені Загиблих воїнів діяли гуртки художньої самодіяльності, бібліотека, читались лекції. Кожної неділі товариство «Просвіта» ставило спектаклі для червоноармійців. При сільбудинку знаходився народний театр, вистави якого могли бачити відразу 200 чоловік [1, с. 503]. Культурний простір міста вдало доповнював краєзнавчий музей, створений товариством бджолярів імені П.І. Прокоповича у 1925 р. в будинку В.Л. Кочубея. У 1932 р. у зв'язку з масовою колективізацією музей припинив свою діяльність. У листопаді 1937 р., для закріплення у масовій свідомості жителів Батурина значимості нової влади, на площі біля районного клубу (територія сучасного Майдану Гетьманської слави) було встановлено пам'ятник В. Леніну.

Радянська влада з перших днів свого утвердження в Україні вела відкриту антицерковну атеїстичну політику. Духовність і церква оголошувалися ворогами нової влади. Для викоринення релігії із свідомості нової людини, у Батурині була створена Спілка воєвничих безбожників (СВБ), до складу якої увійшло 11 активістів, що проводили антирелігійну кампанію у колгоспах, місцевих установах та школах [1, с. 536]. Влітку 1937 р. за рішенням загальних зборів антирелігійних активістів Батурина Воскресенську церкву закрили, розібрали кам'яну огорожу, із дзвіниці і бані зняли позолочені хрести, встановивши на їхньому місці червоні прапори, а храм всередині переобладнали під театр [8, с. 4].

На зміну традиційним, передусім релігійним, святам запроваджувалися нові – революційні, що стали «червоними днями календаря». Вони проводились з особливим розмахом і неодмінними атрибутами: плакатами, гаслами, портретами партійних діячів, урочистою ходою, святковими демонстраціями.

Таким чином, можна зробити висновок, що політика радянської влади призвела до жахливих наслідків у соціально-економічній сфері Батурина. Новостворені колгоспи не справлялися з покладеними на них функціями, зокрема з виконанням хлібозаготівельних планів. Суцільна колективізація позбавила жителів Батурина статусу власника і господаря, особистого управління сільськогосподарським виробництвом. Накладена на колгоспи непомірна продрозверстка, жорстка регламентація господарської діяльності спричинила глибоку деградацію продуктивних сил села. Організований ВКП(б) голодомор в Україні знищив мільйони людей і завдав нищівного удару національній культурі через українське село – носія і хранителя традицій та звичаїв.

ПОСИЛАННЯ

1. Батурин: сторінки історії: Збірник документів і матеріалів / Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка та ін.; Редкол.: Коваленко О.Б. [та ін.]; Вид. 2-е, доп. – Чернігів: Вид. Лозовий В.М., 2012. – 882 с.; 30 іл.
2. Історія держави і права Української РСР (1917–1960). – К., 1961. – 366 с.
3. Історія міст і сіл Української РСР: в 26 томах Чернігівська

область / Ред. колегія: Дериколенко О.І., Бутько О.Г. [та ін.]. – К., 1972. – 779 с.

4. Саєнко Н.А. Батуринський район: адміністративний аспект // Слово «Гетьманської столиці». – 2018. – № 6(69). – С. 6.

5. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф. Р-883, оп. 1, спр. 6.

6. Лікарня гетьманської столиці / В.Г. Нікітін, М.І. Терех: Мінвокультури України, Нац. істор.-культ. заповідник «Гетьманська столиця». – Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2016. – 252 с.

7. ДАЧО, ф. Р-6123, оп.1, спр. 223.

8. Шкляр М. Пам'ятне місце // Радянське село. – 1970. – № 1(5781). – С. 4.

Огиевская Р.И. Социально-экономическое развитие Батурина в 20–30-х гг. XX в.

Спомощю архивних історических источников в статье раскрываются социально-экономическое развитие Батурина в 1920–1939 гг.

Ключевые слова: Батурин, советская власть, промышленность, образование, культура.

Ohievskia R.I. Socio-economic development of Baturyn in the 20–30's of XX century

With the help of archival and historical sources, this article will reveal the socio-economic development of Baturyn in the interwar period of 1920–1939.

Key words: Baturyn, Soviet power, industry, education, culture.

05.04.2019 р.

УДК 94(477.52)329.361«192/193»

Ю.А. Шишкіна

АНТИРЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА НА ГЛУХІВЩИНІ У 20–30-х рр. XX ст.: ЛИСТУВАННЯ НКВС ІЗ АДМІНІСТРАТИВНИМ ВІДДІЛОМ ГЛУХІВСЬКОГО ОКРВИКОНКОМУ

У статті досліджуються матеріали Народного комісаріату внутрішніх справ Української РСР, а саме листування НКВС із Адміністративним відділом Глухівського Окрвиконкому з питань релігійних громад, висвітлюються загальнодержавні процеси антирелігійної політики на регіональному рівні, зокрема на Глухівщині у 20–30-х рр. XX ст.

Ключові слова: НКВС УРСР, молитовний будинок, релігійна громада, релігійні треби, культове майно.

За часів радянської влади в Україні при Тимчасовому робітничо-селянському урядові діяв відділ внутрішніх справ, який із 29 січня 1919 р. називався Народним комісаріатом внутрішніх справ УРСР (НКВС УРСР). Органи НКВС на місцях були відділи управління при губернських і повітових виконавчих комітетах.

Комісаріат керував справами внутрішнього управління і охорони порядку. Структуру наркомун складали відділи: загальний, видавничий, статистичний, іноземний, фінансовий, ЗАГС, місцеве управління, Всеукраїнська надзвичайна комісія (ВУНК), управління справами і колегія НКВС. Серед іншого, під постійним наглядом колегії НКВС перебувала і релігійна діяльність, яка була доз-

волена тільки у межах церковної огорожі.

Хоча офіційно у СРСР гарантувалася свобода віросповідання, але це було лише на папері. За період існування УРСР церква пережила наймасштабніше переслідування за всю історію. Держава неприкрито демонструвала свою антихристиянську політику. Проте, навіть під пресом тоталітарного антирелігійного режиму церкві вдалося вижити.

Сучасна історіографія означеної проблеми представлена дослідженнями С. Білоконя [1], І. Біласа [2], О. Бенько [3], В. Чиснікова [4]. Також важливе місце займають праці О. Буняк [5], В. Верига [6], І. Ісіченко [7], у яких питання антирелігійної боротьби в Україні у 1920–1930 рр. висвітлено більш ґрунтовно. Але на тлі загальнодержавних процесів стан антирелігійної політики вказаного періоду на регіональному рівні, зокрема на Глухівщині, майже не відображений у наукових дослідженнях, що й зумовило актуальність даної статті.

Основними завданнями НКВС УРСР були: керівництво діяльністю місцевих органів НКВС і нагляд за правильністю їх організації; охорона революційного порядку і суспільної безпеки; регулювання практики виконкомів та інших органів влади з накладання адміністративних стягнень; нагляд за проведенням виправно-трудова політики і керування пенітенціарною справою УРСР; інспектування та адміністративний нагляд за комунальною справою тощо. При НКВС функціонували три постійні міжвідомчі органи: особова комісія з адміністративної висилки; центральна відомча комісія у справах товариств і спілок; рада у справах комунального господарства. Місцевими органами НКВС були губернські та окружні адміністративні управління (відділи). У районах і сільській місцевості наркомат проводив свої заходи через працівників адміністративної служби райвиконкомів, сільради та сільських виконавців [2].

Обличчя органів НКВС, як і будь-якої воєнізованої організації, завжди визначав начальницький склад – стрижень та основа його існування. Саме начальницький склад втілював у собі традиції служби, наступність поколінь, що було основною основою і запорукою успішного функціонування органів. Існував певний принцип добору «чекістських» кадрів, їхньої розстановки та ротатії, які використовувала партійна олігархія для здійснення своєї влади [2].

Цікавим є факт щодо національного складу найвищого керівництва НКВС УРСР. Він був таким: євреї – 66,67%, росіяни – 14,44%, українці – 6,67%, латиші – 3,33%, поляки – 2,22%, білоруси – 1,11%, немає відомостей – 5,56%. Нагадаємо, що у 1926 р. в УРСР проживало 75,4% українців, 8,1% росіян, 6,5% євреїв, 5,0% поляків, 1,5% німців, 1,1% молдован і румун, 0,5% болгар, 0,5% татар і тюрків, 0,3% угорців, 0,3% греків, 0,2% білорусів, 0,07% вірмен, 0,5% людей інших національностей [8]. Отже, ніякої українізації органів держбезпеки, як на цьому наголошують деякі російські дослідники, не було. Таку незначну кількість українців серед керівного складу НКВС УРСР можна пояснити прихованою антиукраїнською політикою то-

дішнього радянського керівництва. Окремі українці, які служили у НКВС УРСР, займали здебільшого рядові посади. Серед іншого, чимало чекістів-українців, із кар'єристських міркувань і через побоювання потрапити до числа буржуазних націоналістів, записувалися росіянами.

В. Золотарьов у своїй праці «Начальницький склад НКВС УРСР у середині 30-х рр» стверджує, що для керівництва НКВС УРСР, як і для усього радянського апарату, був характерний низький освітній рівень [9]. Більшість керівників НКВС УРСР вступили на службу до органів державної безпеки під час громадянської війни та у перші роки радянської влади, працювали під керівництвом Ф.Е. Дзержинського і називалися «дзержинцями» [9]. Саме руками «справжніх дзержинців» найвище партійне та радянське керівництво країни виносило незаконні вироки «класовим ворогам», духовенству, а потім – вільному селянству і «буржуазним націоналістам». Будь-які питання вирішувалися тільки з дозволу та схвалення Народного комісаріату внутрішніх справ. Дієве переслідування релігійних діячів, розпочате ще із часу проголошення радянської влади, наприкінці 1920-х рр. перетворилося на системне, ідеологічно заангажоване знищення духовенства.

Науковцями Національного заповідника «Глухів» у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) у фонді № 5 виявлені документи, у яких представлено листування НКВС УРСР із Адмінвідділом Глухівського Окрвиконкому з питань релігійних громад у 1927 році. Під грифом «Таємно» надаються вказівки, ведеться контроль за виконанням.

Глухівському Окрадмінвідділу Адміністрація НКВС пояснює, на чому слід зосередити увагу під час листування з окремими РАВ:

«1. Повинні бути справи листувань з окремими Райадмінвідділеннями. До них треба прилучати всі вказівки Окрадмінвідділу загального характеру, що не стосуються до якоїсь окремої релігійної громади (інструктивні листи, пояснення по окремому питанню і таке інше).

2. Описи культового майна на кожний молитовний будинок повинні бути при умовах на користування молитовним будинком і культовим майном, що є в ньому, а тому, їх повинно хоронити в особистих справах тієї релігійної громади, 50-ка якої користується даним молитовним будинком: хоронити їх окремо не доцільно, бо не буде повного уявлення про ставлення даної громади до виконання нею взятих на себе по умові зобов'язань» [10, арк. 1].

Зауважимо, що трансформація антирелігійної політики у 1920–1930-х рр. відбувалася відповідно до загальнодержавних тенденцій. Контролюючі і регулюючі функції все більше переходили у компетенцію караючих органів, реальна влада все більше концентрувалася у структурах НКВС та ДПУ. У другій половині 1920-х та упродовж 1930-х рр. силові методи регулювання релігійного життя, сувора регламентація не тільки зовнішніх проявів діяльності релігійних організацій, а й втручання у внутрішні

Рис. 1. План фасаду молитовного будинку у с. Катеринівці (1924 р.)

справи церкви, стали нормою політики радянської влади.

Завідуючий Окрадмінвідділом Левченко та Секретар Єфименко доповідають до Народного комісаріату внутрішніх справ «Про зміну номенклатури діловодства відділення Культів»: «Розглянувши копію інструкції НКВС «Про порядок переведення діловодства та хоронення справ в Окрвідділенні культів і по районах». Окрадмінвідділ знайшов, що частина номенклатури, яку зазначено інструкцією, не зовсім відповідає умовам роботи на місцях. Наприклад: інструкцією передбачено заведення справ загального листування з районами по кількості останніх, тоді як фактично, коли завести ці справи по кількості районів, то до них нічого було-б підшивати через те, що листування загального змісту, яке торкається тієї чи іншої громади підшивається до її особистої справи.

Далі, інструкцією також передбачено, описи культурного майна підшивати до особистих справ релігійних громад, що також недоцільно, бо релігійні громади досить часто змінюються, а деякі з них ліквіднуються зовсім і замість них виникають нові громади, таким чином зі справ громад, що ліквідувались, необхідно було-б вилучати описи майна й підшивати до особистих справ громад, які знов виникли, що також утворило-б зайву, непотрібну технічну роботу.

Тому, беручи все це на увагу і пристосовуючись до місцевих умов роботи, Окрадмінвідділом номенклатуру діловодства, що пропоновано згаданою вище інструкцією декілька змінено, цеб-то справу загального листування заведено одну, а також заведено окремо від справ релігійних громад облік релігійних будинків, де й концентрується все листування з приводу їх, і про

майно та стан на кожний зокрема» [10, арк. 2].

У 1929 р. ВЦВК і Раднарком СРСР схвалили закон «Про релігійні об'єднання». Усі положення закону були спрямовані на роз'єднання церковної спільноти, перетворення церкви на неорганізований конгломерат незалежних громад. Православ'я, з його морально-духовними цінностями, стало прикладом перекрученого світосприйняття. Релігія розглядалася як самосвідомість і самовідчуття людини, яка або ще не знайшла себе, або вже знову себе втратила [5].

Будь-які дії релігійних кіл були під контролем влади, а церковна діяльність поза межами храмів заборонялася і розглядалася як релігійна пропаганда. Усі культові споруди вважалися державною власністю і могли передавати-

ся церковним громадам лише в тимчасове користування. Громади, яким було передано храми, зобов'язувалися безперешкодно допускати уповноважених до їхнього огляду в будь-який час. Народний комісаріат внутрішніх справ СРСР 1 жовтня 1929 р. видав постанову, якою було запроваджено обов'язкову реєстрацію духовенства. Із того часу і до розпаду Радянського Союзу священнослужитель мав право здійснювати богослужіння лише за умови наявності у нього довідки про реєстрацію у відповідному державному органі. Це служило ефективним знаряддям для втручання у внутрішнє життя церкви та здійснення тиску на священнослужителів. На релігійні громади накладалися зобов'язання та умови користування молитовними будинками, утворювалися спеціальні комісії для цього нагляду [5].

«До НКВС Зовсім таємно /Філія культів/

Глухівський Окрадмінвідділ повідомляє, що листування про Вшестівську релігійну громаду – звинувачення Заввідділком Культів, згідно пропонування Окрпрокурора надіслано Терміново.

А саме:

До Окрпрокуратури

Окрадмінвідділ пояснює, що на підставі розпорядження НКВС пропоновано о розірванні умови з Вшестівською Автокефальною релігійною громадою м. Глухова, за порушення останньою умови на користування молитовним будинком й негайне відношення його до державного майна (підстава – акт перевірки), про що їм було повідомлено» [10, арк. 6].

Для організації упровадження у життя вищезначене-

ного розпорядження було назначено відповідального представника Окрадмінвідділа Завідуючого Філією Культів товариша Рогового. Він з'явився на місце перевірити майно у церкві й відібрати ключі у громади. «Для участі у перевірці майна, як поняті були запрошені громадяне м. Глухова Данило Мойсейович Охременко, Полянський Лука Павлович й інші, а з боку парцеради з'явилися представники Голозув Григорій Григорович, священник Забота Петро, Тарєєв Андріян та інші, яких до перевірки майна не припустили і не віддали ключі від церкви, і не впустили понятих у церкву» [10, арк. 11]. Про це представником Окрадмінвідділу товаришем Роговим був складений акт за невідкорення розпорядженню влади, який був переданий органу міліції для розслідування.

Що ж стосується фактів, зазначених у акті парцерадою, «нібито представник Окрадмінвідділу тов. Роговий був п'яний та грубо поведився з представниками парцеради, то Окрадмінвідділ пояснює, що це тільки запламованість представника Влади, так як тов. Роговий весь час до відбувшогося інциденту і після нього працював в Адмінустанові зовсім в тверезому стані» [10, арк. 11].

«Беручи на увагу вищезазначене Окрадмінвідділом після слідства, яке в сучасний момент проводиться, буде порушено клопотання перед судовими установами для притягнення винних до відповідальності по відповідним арт. Карного Кодексу за невідкорення Владі та запламування представника Влади при виконанні покладених на нього службових обов'язків.

Зав. Окрадмінвідділу Жаров
Заст. Зав. Філії Культів Куліш» [10, арк. 12].

Разом із тим, щоб попередити невдоволення народу, НКВС проявляє дипломатичність.

«Зовсім Таємно
До Зав. Глухівського Окрадмінвідділу
Особисто

З приводу надісланої до НКВС скарги й акта уповноважених автокефальної релігійної громади при Вшестівській церкві м. Глухова в якій скаржники висовують компрометуючі обвинувачення проти Зав. Відділком Культів, Адмінвідділ вважає за необхідне, щоб Ви особисто розслідували цю справу й виявили правдивість стверджень заявників.

Взагалі треба звернути особливу увагу на тактовне поведження робітників Відділення Культів при вилученні молитовних будинків аби не викликати зайвого обурення віруючих громадян.

Про наслідки негайно повідомте.
Нач. Адмінвідділу Невський
Зав. П /Від. Культів Рудіна» [10, арк. 13].
Насправді всіх, хто чинив опір вилученню предметів

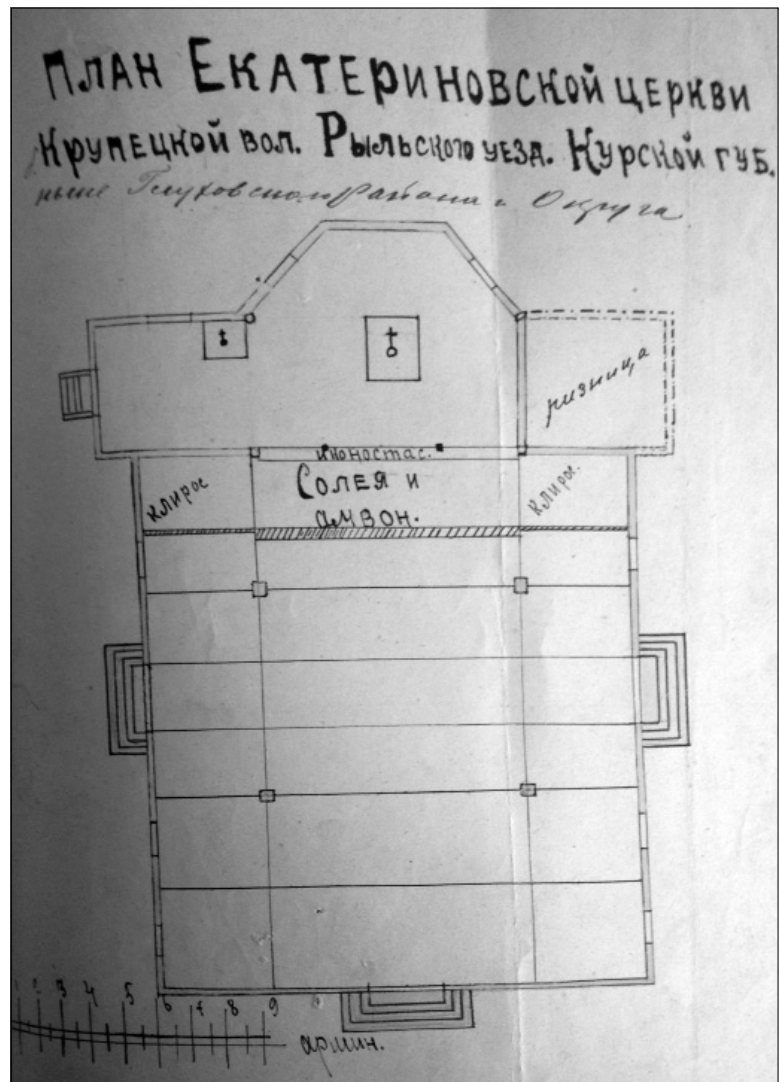

Рис. 2. План молитовного будинку у с. Катеринівці (1924 р.)

церковного культу, необхідних для здійснення богослужінь, жорстоко карали. Тільки у Харкові упродовж травня 1922 р. було розстріляно 187 осіб [7]. Крім того, у цей період духовенство та парафії обкладалися великим податком: у разі несплати – арешт, а парафії ліквідовувалися. Так в Україні було закрито молитовних будинків: 1924–1925 рр. – 46, 1926 р. – 28, 1927 р. – 58, 1928 р. – 97, 1929 р. – 136, 1930 р. – 234 [11]. Упродовж 1933–1934 рр. в Україні було зруйновано майже 80% церков. Наприкінці 1936 р. в Україні діяло тільки 9% із дореволюційного числа культових споруд [12].

Ще одна справа із фонду № 5.

«Секретаріат Президії ВУЦВК, в особах: Зав. Секретаріату Президії ВУЦВК А. Зоріна та Зав. Загальної Канцелярії Левенеця, надсилає на розпорядження клопотання представників Катеринівської релігійної громади, Глухівської округи гр. Максимова та гр. Нікуліна, які прохають віддати в їхнє користування молитовний будинок кладовищенської Акімо-Аненської церкви колишнього Глинського монастиря або Спасо-Іліодорівський храм дальнього скиту» [10, арк. 20].

Начальник Адмінвідділу (Невський) та Завідувач Відділу Культів (Рудіна), звертаючись до Глухівського Окрадімінвідділу і додаючи до цього заяву уповноважених релігійного об'єднання с. Катеринівка, пропонують подати докладні цифрові відомості з приводу заяви, а також свій погоджений із відповідними органами висновок.

У відповідь на цей запит надходить повідомлення, що заява уповноважених релігійного об'єднання с. Катеринівка загубилася. Та все ж таки, після кількох офіційних нагадувань та пропозицій НКВС прискорити відповідь на лист, за місяць вона знаходиться.

«В Харьковский Центр Исполнительного Комитета от представителей Екатериновкой религиозной общины
Прошение

Наша Екатериновская община состоит из 200 домов и к великому сожалению мы до настоящего времени не имеем своего молитвенного храма для удовлетворения наших религиозных потребностей, а посторонние храмы находятся далеко и крайне неудобны для нашего посещения, как в зимнее, так и в весеннее время во время разлива воды мы совершенно бываем отрезаны.

Ввиду таких обстоятельств убедительно просим Центральный Исполнительный Комитет передать нам в бесплатное пользование со всеми принадлежностями заброшенный в отдельности от бывшей Глинской пустыни в Государственном лесу кладбищенский храм Акимо-Анинский, или Спасо-Илиодоровский Дальнего скита для служения культу, оба храма около 6 лет совершенно пустыют. Мы крайнюю имеем нужду в богослужебном здании. Присём прилагаем отношение Глуховского Админотдела об отказе нам просимого пустыющего Успенского храма в стенах бывшей Глинской обители» [10, арк. 25].

Але для відмови на це клопотання вищими органами районної влади була вагома причина: «Екатериновской религиозной общине Глуховский райисполком сообщает, что ходатайство общины о предоставлении ей права пользования Успенским каменным храмом для священнослужений, Окр.Админ.отделом принято решение отказать в виду того, что таковой находится в фактическом пользовании Детской колонии» [10, арк. 25].

На черговий запит релігійного об'єднання с. Катеринівка Глухівський Окрадімінвідділ знову аргументовано відмовляє:

«Спішно
Тасмно
Н. К. В. С.

Глухівський Окрадімінвідділ на заяву уповноважених Релігійного об'єднання с. Катеринівка, що клопочеться про передачу в їхнє користування Акимо-Аненської церкви колишнього Глинського монастиря або Спасо-Іліодорівської церкви дальнього скиту, повідомляє, що дворів у с. Катеринівка – 183, населення – 867 ч. з них віруючих – біля 400, які в сучасний момент задовольняють свої потреби в с. Білокопитові, що знаходиться від с. Катеринівка на одну версту й перешкод задовольнити релігійні

потреби віруючих – ніяких нема. Що ж торкається Акимо-Аненської церкви та Спасо-Іліодорівської церкви, то останні знаходяться у дальньому скиту колишнього Глинського монастиря у лісі від с. Катеринівка на 4–5 верств.

Окрадімінвідділ з свого боку рахує передавати одну з цих церков віруючим с. Катериновки не доцільним через те, що вони зможуть без перешкод задовольняти свої релігійні потреби в с. Білокопитові, що від них всього за одну версту, а також при Глинським монастирі мається дитяча колонія.

Заст. Зав. Окрадімінвідділом – Вернигора» [10, арк. 27].

Отже, й Адмінвідділ НКВС, взявши до уваги пояснення Глухівського Окрадімінвідділу, ухвалив у зазначеному клопотанні відмовити.

Та Катеринівська громада не відмовляється від свого наміру обзавестися храмом і надсилає до влади чергове прохання:

«В Глуховский Окрадиинотдел от Уполномоченных Екатериновской религиозной Православной общины
Заявление

Просим разрешить приступить к достройке начатого в 1924 г. молитовного дома на добровольные пожертвования верующих.

Прилагаем при сём протокол общего собрания верующих д. Катериновки, список верующих, план и фасад молитовного дома и план земельной площади занимаемой постройкой» [10] (Рис. 1–2).

За архівними джерелами список віруючих складається з 457 віруючих (старше 18 років), всі селяни за майновим станом – середняки, окрім 12 родин – бідняки.

Глухівський Окрадімінвідділ при цьому ставить перепони. Таємно до НКВС «з свого боку зазначає, що с. Катеринівка складається з 170 дворів, по соціальному складу в більшості незаможницька, а тому рахує недоцільним уповноваженим добудову молитовного будинку через те, що вище зазначена релігійна громада може задовольняти свої релігійні потреби в суміжних селах, які знаходяться на віддаленості однієї версти.

Зст. Зав. Окрадімінвідділу Петровський» [10, арк. 28].

Але у центрального органу державного управління НКВС свої міркування – дозвіл надається на добудову незакінченої церкви за умови додержання загальних для спорудження будинків технічно-будівельних правил. «НКВС вважає, що жодних формальних підстав для відмовлення в цьому клопотанні немає і, тому, його слід задовольнити.

Міркування ж Глухівського Окрадімінвідділу про потребу відхилити це клопотання на думку НКВС зовсім необґрунтоване.

Нач. Адмінвідділа Невський
Зав. п/від Культів Рудіна» [10, арк. 29].

Радянська влада розуміла, що викоринити релігію і скасувати церковні громади неможливо, поки є віруючі. Тому створені під її егідою партії та антирелігійні комісії активно займалися насадженням войовничого

атеїзму і підривом існуючих церков, у тому числі шляхом їх розколу. Ліквідуючи церковні громади і знищуючи храми, більшовицько-радянське керівництво не могло знищити релігійного світогляду, особливо дорослого населення. Більш успішним виявилось насадження «наукового атеїзму» серед молоді та дітей. Влада закликала розгорнути масову атеїстичну пропаганду, зображуючи релігію як марновірство й забобонність, намагалася проводити масовий збір підписів про закриття церков, організувати перепідготовку вчителів із метою удосконалення їхньої антирелігійної роботи тощо. Дискримінація духовенства та утиски з боку владних структур призвели до того, що багато священників зрікалися духовного сану. Якщо упродовж 1927–1928 рр. зріклося 179 осіб, то у 1929–1930 рр. – 2000 осіб [11].

Проти священнослужителів використовувалися всі форми соціального тиску: юридична безправність, матеріальна залежність, моральне знуцання, притягнення до кримінальної відповідальності, фізичне знищення. У результаті на середину 1930-х рр. духовенство, як соціальна категорія, практично зникло.

Нищення матеріальної бази церков, закриття, руйнування чи використання не за призначенням храмів, вилучення культових предметів та церковної атрибутики проводилося масово і з порушенням чинного законодавства. Такі дії наносили велику шкоду пам'яткам церковної архітектури, позбавляли віруючих можливості задовольняти свої релігійні потреби, примушували приховувати релігійні почуття, робили неможливим передачу релігійних традицій підростаючому поколінню.

ПОСИЛАННЯ

1. Білокінь С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917–1941 рр.). – К., 1999. – 448 с.
2. Білас І.Г. Репресійнокаральна система в Україні. 1917–1953, кн. 1–2. – К., 1994. – 432 с.
3. Бенько О.П. Державно-правові аспекти політичного терору в Україні (1917–1953). – К., 1994. – 25 с.
4. Чисніков В.М. Секретарі, наркоми, міністри внутрішніх справ України. – К., 1996. – 24 с.
5. Буяк О. Матеріали Національного музею історії України про антирелігійну політику в Україні 1920–1930-х рр. // Історія та сучасні виклики непокараних злочинів радянського тоталітаризму проти церкви: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2015. – С. 71–78.
6. Верига В. Конфіскація церковних цінностей в Україні в 1922. – К., 1996. – С. 71.
7. Ісіченко І. Історія христової церкви в Україні. – Х., 2008. – С. 289.
8. Енциклопедія Українознавства. – Т. 5. – С. 1733.
9. В. Золотарьов Начальницький склад НКВС УСРР у середині 30-х рр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sbu.gov.ua/pdf/02_2001/326.pdf.
10. Центральний державний архів вищих органів влади України, ф 5., оп. 3., спр. 288, арк. 1–33.
11. Мартирологія Українських Церков: У 4-х тт. Т. I – Торонто–Балтимор, 1987 – С. 1031.
12. Історія релігії в Україні. – К., 1999. – С. 51.

Шишкіна Ю.А. Антирелигиозная политика на Глуховщине в 20–30-х гг. XX в.: переписка НКВД с Административным отделом Глуховского Окрисполкома
В статье исследуются материалы Народного комиссариата внутренних дел Украинской ССР, а именно переписка с Административным отделом Глуховского Окрисполкома по вопросам религиозных организаций, освещаются общегосударственные процессы антирелигиозной политики на региональном уровне, в частности на Глуховщине в 20–30-х гг. XX в.

Ключевые слова: НКВД УССР, молитвенный дом, религиозная организация, религиозные нужды, культовое имущество.

Shyshkina Yu.A. Anti-religious policy in Hlukhivshchina in the 20–30s. XX century: correspondence of the NKVD with the Administrative department of the Hlukhiv district executive committee

The article examines the materials of the People's Commissariat of Internal Affairs of the Ukrainian SSR, namely the correspondence with the Administrative department of the Hlukhiv district executive committee on religious organizations, highlights national processes of anti-religious policy at the regional level, in particular in Hlukhivshchina in the 20–30s of the XX century.

Key words: NKVD of the Ukrainian SSR, prayer house, religious organization, religious needs, religious property.

24.03.2019 р.

УДК [257:378:902](477.83-25)«1929/1939»

Н.М. Булик

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА БОГОСЛОВСЬКА АКАДЕМІЯ У ЛЬВОВІ: АРХЕОЛОГІЧНІ СТУДІЇ (1929–1939)

Розглянуто діяльність Греко-католицької богословської академії у Львові у галузі археології, яка поряд з Львівським університетом, Науковим товариством імені Шевченка та низкою музеїв зайняла помітне місце у розвитку археологічної науки у міжвоєнний період. Й. Сліпий та А. Шептицький відразу після заснування академії ввели до навчальних програм біблійну, християнську і церковну археологію. В скорому часі цей перелік доповнився курсом «Археологія України». Свідченням того, що археології відводилося далеко не останнє місце, було запрошення на роботу Ярослава Пастернака. Він підготував лекційні курси з археології Палестини, а згодом приступив до розробки спеціального курсу з української археології спеціально для майбутніх священників. У 1932 р. світ побачила його «Коротка археологія західноукраїнських земель», яка було написана як підручник для студентів-богословів.

Окремою сторінкою у діяльності Богословської академії була організація т. зв. археологічних екскурсій, під час яких студенти мали змогу брати участь у археологічних розкопках під керівництвом Ярослава Пастернака. В такий спосіб вони знайомилися з пам'ятками, щоб в майбутньому зберегти від нищення нашу мінувшину, долучалися до формування археологічної збірки музею, а керівництво академії фінансово підтримувало наукові дослідження на низці археологічних пам'яток.

Ключові слова: біблійна археологія, Ярослав Пастернак, польові дослідження, Богословська академія у Львові.

Археологічний Львів міжвоєнного часу представлений двома установами – Науковим товариством імені Шевченка, яке творило українську археологію, та Львівським університетом, який був польським, а з археологів-українців у ньому працювали Маркіян Смішко та Іван Старчук. Навколо цих двох осередків зосереджувала свою діяльність ціла когорта археологів, які проводили польові дослідження на теренах заходу України, опрацьовували археологічний матеріал, формували музейні збірки, брали участь у наукових форумах тощо.

Поряд з Львівським університетом та НТШ, археологія розвивалася у кількох львівських музеях, а з часу за-